

УДК 81'25

Г. Ф. Швед

Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

АСНОЎНЫЯ СПАСАБЫ ПЕРАКЛАДУ ТЭРМІНАЎ

У дадзеным артыкуле разглядаюцца асноўныя спосабы перакладу тэрмінаў, выяўляюцца пэўныя моўныя складанасці перакладу, характарыстыка спосабу перакладу падмацоўваецца прыкладамі.

Для непасрэднага перакладу тэрмінаў на іншую мову выкарыстоўваюцца такія спосабы перадачы лексічнай адзінкі, як калькаванне, тэрмін-эквівалент і транслітарацыя.

Важным спосабам перакладу спецыяльных тэрмінаў з'яўляецца метада калькавання. Як перакладчыцкі прыём калькаванне стала крыніцай для вялікай колькасці разнастайных запазычанняў пры міжкультурнай камунікацыі ў тых выпадках, калі транслітарацыя з нейкіх прычын была непрамыслова.

Тэрмін-эквівалент – гэта лексічная адзінка, якая па ўсіх параметрах адпавядае адзінцы арыгінала. Як правіла, незалежна ад кантэксту тэрмін павінен валодаць аднолькавым прадметным значэннем і канатацыямі, паміж суадноснымі тэрмінамі не павінна быць адрознення ў сэнсавых адносінах і стылістычнай аднесенасці. Ён павінен мець прыблізна аднолькавы склад, лексіка-граматычныя паказчыкі: спалучальнасць, прыналежнасць да адной граматычнай катэгорыі, ужывальнасць, сувязь з кантэкстам.

Значная частка тэрмінаў-эквівалентаў утворана з дапамогай транслітарацыі, г. зн. запазычаны формы іншамовнага слова.

Большасць тэрмінаў, утвораных такім чынам, належаць да інтэрнацыянальнай лексікі.

Артыкул будзе карысны маладым навукоўцам у працэсе авалодання тэорыяй і практыкай спецыяльнага перакладу ў галіне прафесійнай дзейнасці.

Ключавыя словы: слова, лексіка, тэкст, пераклад, тэрмін.

H. F. Shved

Belorussian State Technological University

THE MAIN TRANSLATION METHODS OF TERMS

This article is focused on main translation ways of terms and identified certain language difficulties of translation. The methods of transfer are supported by examples. Such methods of transmission of lexical units are used as tracing, termint-equivalent and transliteration for the direct translation of the term into another language.

The important translation method of technical terms is a method of tracing. Tracing was the source of a large variety of borrowings for intercultural communication in cases when a translation method of transliteration was not acceptable for some reason.

The term-equivalent is a lexical unit, which is correspond to the original unit in all parameters. The term should possess the same objective value. There should be no differences in the semantic relationship between style and correlative terms. It must have approximately the same composition, lexical and grammatical characteristics such as compatibility, belonging to the same grammatical category, using, the relationship with the context, etc. The significant part of the terms-equivalents formed using transliteration, borrowed foreign words. The most of the such terms are belonged to the international lexis.

The article will be useful for young scientists in the process of studying the theory and practice of translation in the area of special professional activities.

Key words: word, vocabulary, text, translation, the term.

Уводзіны. Разуменне тэксту, як правіла, звязана з больш ці менш значнымі цяжкасцямі. Зразумела, на першым этапе цяжкасці выклікае граматычная структура замежнай мовы. Аднак пазней з павышэннем кваліфікацыі перакладчыка граматычныя цяжкасці перастаюць адыгрываць галоўную ролю, а неабходнасць самастойнага вызначэння новых тэрмінаў выходзіць на першы план.

Перш чым перакладаць, неабходна распазнаць тэрмін у тэксце, адрозніць ад элементаў агульнамоўнай лексікі. Цяжкасці ўзнікаюць га-

лоўным чынам з-за аманіміі, а таксама з-за таго, што звычайнай лексічнай або фразеалагічнай адзінцы (часам былому тэрміну) прыпісваецца тэрміналагічны статус.

Для непасрэднага перакладу тэрмінаў на іншую мову выкарыстоўваюцца такія спосабы перадачы лексічнай адзінкі, як калькаванне, тэрмін-эквівалент і транслітарацыя [1].

Асноўная частка. Важным спосабам перакладу спецыяльных тэрмінаў з'яўляецца метада калькавання. Як перакладчыцкі прыём калька-

ванне стала крыніцай для вялікай колькасці разнастайных запазычанняў пры міжкультурнай камунікацыі ў тых выпадках, калі транслітарацыя з нейкіх прычын была непрымальнай: enrichment – абагачэнне; Aufschichtung – напластаванне.

Аднак калькаванне як лексічны прыём перакладу сустракаецца радзей, чым транскрыпцыя і транслітарацыя. У адрозненне ад транскрыпцыі, калькаванне не заўсёды бывае простым і механічным пераносам зыходнай формы ў мову перакладу. Часта даводзіцца выкарыстоўваць некаторыя трансфармацыі. У першую чаргу гэта датычыць змены склонавых формаў, колькасці слоў у словазлучэнні, афіксаў, парадку слоў.

Калькаванне шырока выкарыстоўваецца для перакладу тэрмінаў-словазлучэнняў. У залежнасці ад таго, структура якога моўнага элемента капіруецца, калькі падзяляюцца на словаўтваральныя, фразеалагічныя і семантычныя. Пры словаўтваральным калькаванні аднаўляецца марфалагічная структура слова. Фразеалагічныя калькі ўяўляюць сабой паслоўны пераклад устойлівага словазлучэння. Семантычнай калькай называецца наданне слову дадатковага значэння пад уплывам іншай мовы.

Тэрмін-эквівалент – гэта лексічная адзінка, якая па ўсіх параметрах адпавядае адзінцы арыгінала. Як правіла, незалежна ад кантэксту тэрмін павінен валодаць аднолькавым прадметным значэннем і канатацыямі, паміж суадноснымі тэрмінамі не павінна быць адрозненняў у сэнсавых адносінах і стылістычнай аднесенасці. Ён павінен мець прыблізна аднолькавы склад, лексікаграматычныя паказчыкі: спалучальнасць, прыналежнасць да адной граматычнай катэгорыі, ужывальнасць, сувязь з кантэкстам. Пры перакладзе з роднаснай мовы дасягаецца высокая ступень эквівалентнасці ў тэрміналогіі: анализ спектральный – анализ спектральны; давление гидростатическое – ціск гідрастатычны; absorption – абсорбцыя.

Значная частка тэрмінаў-эквівалентаў утворана з дапамогай транслітарацыі, г. зн. запазычання формы іншамоўнага слова: boson – бозон, byte – байт, covalent – кавалентны. Большасць тэрмінаў, утвораных такім чынам, належаць да інтэрнацыянальнай лексікі.

Пры перадачы слоў-тэрмінаў гэтым спосабам трэба ўсведамляць, што інтэрнацыянальная лексіка ўтрымлівае шмат міжмоўных амонімаў («фальшывых» сяброў перакладчыка) у навуковай тэрміналогіі. Напрыклад, data – даныя, а не дата, contribution – уклад, а не кантрыбуцыя. Выкарыстоўваць транслітарацыю непажадана, калі ў мове перакладу ёсць адэкватнае па значэнні слова (напрыклад, original – зыходны, а не арыгінальны).

Тэрміны, утвораныя шляхам транслітарацыі, трывала замацаваліся ў мове, але прыжываюцца яны цяжка, таму пры перакладзе не трэба ствараць іх самастойна. Інакш кажучы, пры не-

абходнасці перакладу новага тэрміна трэба аддаць перавагу апісальнаму перакладу.

Пры перакладзе спецыяльных тэкстаў, на-сычаных тэрміналагічнай лексікай, неабходна прытрымлівацца наступных прынцыпаў:

- выкарыстанне агульнаўжывальных тэрмінаў;
- семантычная адэкватнасць, якая заключаецца ў выбары слоў, найбольш блізкіх па значэнні да арыгінала, асабліва калі ў мове-крыніцы яны першапачаткова не ўжываліся ў спецыяльным кантэксце;

- «брытва Окама»: калі іншамоўны тэрмін А з’яўляецца сінонімам іншага слова замежнай мовы Б, у якога ўжо ёсць пераклад ў выглядзе слова С, то слова С выкарыстоўваецца ў якасці перакладу А;

- сінтаксічная спалучальнасць тэрмінаў, як і ў мове арыгіналу;

- праверка адэкватнасці: замена папярэдніх беларускіх адпаведнікаў, якія былі стылістычна неадэкватнымі, стылістычна карэктнымі выразамі. Такім чынам, пры перакладзе спецыяльнай лінгвістычнай літаратуры трэба ўлічваць ужыванне тэрміналагічных эквівалентаў у мове перакладу.

Лексікаграфія – гэта раздзел мовазнаўства, які займаецца практыкай і тэорыяй складання слоўнікаў.

Практычная лексікаграфія даследуе праблемы:

- апісання і нармалізацыі мовы;
- забеспячэння міжмоўных зносін;
- навучання мове (роднай і замежнай);
- навуковага вывучэння лексікі мовы.

Тэарэтычная лексікаграфія даследуе праблемы:

- стварэння агульнай тыпалогіі слоўнікаў і слоўнікаў новых тыпаў;
- распрацоўкі макраструктуры слоўнікаў;
- распрацоўкі мікраструктуры слоўнікаў.

Тыпы слоўнікаў і прынцыпы іх класіфікацыі.

1. Паводле будовы слоўнікавага артыкула вылучаюць:

- лінгвістычныя (лексіконы) – даюць даведчаную інфармацыю пра адзінкі мовы ў розных аспектах.

- энцыклапедычныя – утрымліваюць інфармацыю не пра моўныя адзінкі, а пра паняцці і з’явы, якія яны абазначаюць.

2. Паводле адбору лексікі слоўнікі падзяляюцца:

- на тэзаўрусы (ад грэч. thesauros – скарб) – слоўнікі, у якіх адсутнічае прынцып адбору; яны імкнуцца да адлюстравання ўсіх слоў мовы і прыкладаў іх ужывання ў тэкстах (тлумачальныя, частотныя і перакладныя слоўнікі);

- прыватныя – слоўнікі, у якіх прысутнічае прынцып адбору лексікі паводле розных крытэрыяў (напрыклад, слоўнік сінонімаў, антонімаў, амонімаў, слоўнікі скарачэнняў, анамастычныя, тэрміналагічныя, дыялектныя слоўнікі і г. д.).

3. Паводле спосабу апісання адзінкі вылучаюць:

– агульныя слоўнікі, якія ўтрымліваюць шматбаковае апісанне слова (напрыклад, тлумачальныя слоўнікі);

– спецыяльныя – раскрываюць толькі асобныя аспекты слоў або адносін між імі (этымалагічныя, словаўтваральныя, арфаграфічныя слоўнікі).

4. Паводле адзінкі лексікаграфічнага апісання:

– слоўнікі з найменшай значнай адзінкай (напрыклад, марфемны слоўнік);

– слоўнікі з адзінкай роўнай слову (напрыклад, арфаграфічны слоўнік);

– слоўнікі з адзінкай большай за слова (напрыклад, слоўнік фразеалагізмаў).

5. Паводле парадку размяшчэння матэрыялаў:

– алфавітныя – інфармацыя размяшчаецца ў алфавітным парадку:

а) з прамым парадкам;

б) адваротныя (інверсійныя);

в) гнездавыя;

– ідэаграфічныя – словы размяшчаюцца паводле тэматычнага прынцыпу;

– частотныя – інфармацыя размяшчаецца паводле змяншэння частаты.

6. Па колькасці моў у слоўніку:

– аднамоўныя;

– двухмоўныя;

– шматмоўныя.

7. Паводле прызначэння:

– навуковыя – створаныя для даследчых мэт (слоўнікі гістарычныя, спецыяльнай лексікі і г. д.);

– вучэбныя – створаныя для вучэбных мэт (напрыклад, арфаграфічныя, арфаэпічныя слоўнікі, слоўнікі цяжкасцяў мовы і г. д.);

– перакладныя – створаныя для супастаўлення і пераходу з адной моўнай сістэмы ў другую.

8. Паводле тыпу носьбіта:

– кніжныя (папяровыя) – інфармацыя зафіксавана на папяровых носьбітах;

– электронныя – інфармацыя зафіксавана ў электронным выглядзе, гэта камп’ютарныя праграмы на спецыяльных носьбітах.

Заклучэнне. Адзначым, што дзякуючы сучасным сродкам абмену інфармацыяй перакладчык можа эфектыўна выкарыстоўваць магчымасці сусветнай павуціны для пошуку і праверкі інфармацыі для перакладу, а сам корпус тэкстаў у Інтэрнэце выступае як вялізны тэзаўрус жывой мовы.

Літаратура

1. Кузьміч В. А., Швед Г. Ф. Асаблівасці навуковага стылю беларускай мовы ў кантэксце навукова-тэхнічнага перакладу. Мінск: БДТУ, 2013. С. 20–25.

References

1. Kuzmich O. A., Swed G. F. *Asablivastsi navukovaga stylyu belaruskay movy u kantekstse navukovatekhnichnaga perakladu* [Scientific style of the Belarusian language in the context of scientific and technical translation]. Minsk, BDTU Publ., 2013, pp. 20–25.

Інфармацыя пра аўтара

Швед Генадзь Філарэтавіч – старшы выкладчык кафедры беларускай філалогіі. Беларускі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт (220006, г. Мінск, ул. Свядлова, 13а, Рэспубліка Беларусь). E-mail: shved@belstu.by

Information about the author

Shved Henadiy Filaretovich – Senior Lecturer, the Department of Belarusian Philology. Belarusian State Technological University (13a, Sverdlova str., 220006, Minsk, Republik of Belarus). E-mail: shved@belstu.by

Пасмуніў 28.03.2016